

**Raport końcowy z realizacji projektu informatycznego – e-dowód
(kontynuacja niefunkcjonującego projektu pl.ID)**

Lp.	Wyszczególnienie	Opis									
1.	Tytuł projektu	<i>e-dowód – kontynuacja projektu pl.ID realizacja projektów powiązanych</i>									
2.	Beneficjent projektu	<i>Ministerstwo Cyfryzacji</i>									
3.	Partnerzy	<i>(MSWiA) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji</i> <i>(CPD MSWiA) Centrum Personalizacji Dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji</i> <i>(MZ) Ministerstwo Zdrowia</i> <i>(COI) Centralny Ośrodek Informatyki</i> <i>(PWPW) Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych S.A.</i>									
4.	Postęp finansowy	<p>Zgodnie z koncepcją rządową całkowite koszty inwestycyjne projektu e-dowód, czyli kontynuacji niefunkcjonującego projektu pl.ID, miały wynieść 27 213 000 zł.</p> <table> <tr> <td>Typ wydatku</td><td>Dysponent</td><td>Kwota (zł)</td></tr> <tr> <td>Inwestycja</td><td>MSWiA</td><td>21 688 000</td></tr> <tr> <td>Inwestycja</td><td>MC</td><td>5 525 000</td></tr> </table> <p>Zgodnie z estymacjami kosztów dla Systemu Rejestrów Państwowych w Ministerstwie Cyfryzacji przygotowanymi w ramach koncepcji rządowej, w 2016 r. planowana była kwota 5 525 000 zł.</p> <p>Projekt został zrealizowany w marcu 2019 r., a faktyczne koszty po stronie beneficjenta wyniosły łącznie 10 736 672,43 zł w podziale na produkty:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 6 900 326,91 zł – budowa ekosystemu e-dowodu (Systemu Identyfikacji Elektronicznej, zakup infrastruktury teleinformatycznej, m.in. 4 szt. HSM), • 628 382,40 zł – stworzenie podpisu dla e-dowodu w systemie Profil Zaufany (w tym integracja z brokerem usług – Węzłem Krajowym) • 3 208 017,12 zł – zmiany w Systemie Rejestrów Państwowych (dostosowanie Rejestru Dowodów Osobistych oraz aplikacji Źródło) 	Typ wydatku	Dysponent	Kwota (zł)	Inwestycja	MSWiA	21 688 000	Inwestycja	MC	5 525 000
Typ wydatku	Dysponent	Kwota (zł)									
Inwestycja	MSWiA	21 688 000									
Inwestycja	MC	5 525 000									

		<p>Znaczącymi kosztami w projekcie były zlecenia realizowane na podstawie umowy ramowej zawartej z COI (Centralny Ośrodek Informatyki).</p> <p>Główne zlecenia dotyczyły:</p> <ul style="list-style-type: none">• Wdrożenia zmian w Systemie Rejestrów Państwowych (RDO – Rejestr Dowodów Osobistych i aplikacja Źródło)• Budowa SIE (Systemu Identyfikacji Elektronicznej)• Dostarczenie, montaż i uruchomienie 4 szt. HSM wraz ze wsparciem• Świadczenia usługi infolinii dla urzędników i obywateli w ramach produktów (e-dowodu, Profilu Zaufanego i SRP).• Usługi ServiceDesk - wsparcie merytoryczne i techniczne dla urzędników.• Stworzenia podpisu dla e-dowodu w Systemie Profil Zaufany,• Przygotowanie 6 e-usług dotyczących dowodu osobistego, m.in. wniosek o wydanie dowodu, zawieszenie dowodu, unieważnienie, etc. <p>Wyższe, niż w pierwotnych estymacjach, koszty realizacji projektu wynikają z:</p> <ul style="list-style-type: none">• Utworzenia i zaimplementowania e-podpisu w warstwie elektronicznej e-dowodu (1 etap),• Funkcjonalności potwierdzania Profilu Zaufanego e-dowodem,• Obsługi ServiceDesk dla urzędników,• Dodatkowej infolinii dla obywatela. <p>Łączne nakłady po stronie MSWiA w latach 2018 - 2019 wyniosły 18 640 175,74 zł; odpowiednio, tj.:</p> <p>wydatki inwestycyjne:</p> <ul style="list-style-type: none">• System Personalizacji Dokumentów - dostosowanie infrastruktury do wydawania DO z chipem<ul style="list-style-type: none">○ 2018 r. - 9 963 000,00 zł○ 2019 r. - 7 995 000,00 zł• 647 243,25 zł - zakup linii technologicznych do druku PUK-letterów i banderolownic. <p>Dodatkowo MSWiA ponosiło koszty, nie mające charakteru inwestycyjnego, tj.:</p> <ul style="list-style-type: none">• 28 919,99 zł – ulotki e-dowodu (w 2018 r.)• 1625 zł - projekt graficzny ulotki informacyjnej o e-dowodzie (w 2018 r.)• 3 412, 50 zł – projekt graficzny logo e-dowodu (w 2018 r.)• 975 zł – projekt graficzny plakatu o e-dowodzie (w 2019 r.).				
5.	Postęp rzeczowy	<p>Raport podsumowujący realizację projektu wdrożenia e-dowodu 1.0, według stanu na dzień 28.05.2019 r.</p> <table><tr><th>Lp.</th><th>Nazwa kamienia milowego</th><th>Data</th><th>Status realizacji</th></tr></table>	Lp.	Nazwa kamienia milowego	Data	Status realizacji
Lp.	Nazwa kamienia milowego	Data	Status realizacji			

		realizacji	
1	Przyjęcie przez RM założeń koncepcji realizacji projektu	2017-07-31	Zrealizowane
2	Projekt techniczny rozwiązania w zakresie realizacji dokumentu z warstwą elektroniczną	2017-12-01	Zrealizowane
3	Opracowanie założeń do budowy i zmiany w systemach informatycznych - analiza biznesowa i wysokopoziomowy PT	2017-12-22	Zrealizowane
4	Analiza Biznesowa dla SRP	2018-04-25	Zrealizowane
5	Projekt Techniczny dla SRP	2018-04-20	Zrealizowane
6	Analiza Biznesowa SIE (Systemu Identyfikacji Elektronicznej)	2018-05-11	Zrealizowane
7	Projekt Techniczny SIE (Systemu Identyfikacji Elektronicznej)	2018-05-24	Zrealizowane
8	Analiza biznesowa - podpis dla e-dowodu w systemie PZ	2018-06-04	Zrealizowane
9	Projekt Techniczny - podpis dla e-dowodu w systemie PZ	2018-06-08	Zrealizowane
10	Analiza biznesowa usług na portalu obywatel.gov.pl w ramach projektu e-dowód	2018-09-12	Zrealizowane
11	Analiza Techniczna usług na portalu obywatel.gov.pl w ramach projektu e-dowód	2018-09-25	Zrealizowane
12	Development SRP	2018-08-31	Zrealizowane
13	Development SIE (Systemu Identyfikacji Elektronicznej)	2018-09-12	Zrealizowane
14	Development - podpis dla e-dowodu w systemie PZ	2018-08-30	Zrealizowane
15	Development usług na portalu obywatel.gov.pl w ramach projektu e-dowód	2018-10-23	Zrealizowane
16	Modernizacja linii produkcyjnej dowodów osobistych	2018-07-30	Zrealizowane
17	Development i certyfikacja kart e-dowodu	2019-02-07	Zrealizowane, Przy czym z uwagi na brak certyfikacji rozwiązania

				PWPW SmartApp, Zarząd PWPW 5.10.2018 zatwierdził wybór alternatywnego dostawcy apletu.
	18	Wytworzenie blankietu dowodu osobistego z warstwą elektroniczną	2019-02-28	Zrealizowane, Przy czym został zakupiony gotowy aplet od alternatywnego dostawcy – wydawanie dowodów w marcu 2019 r. z apletami pochodzącymi od alternatywnego dostawcy.
	19	Przekazanie zestawu testowego karty e-dowodu i personalizacja testowych blankietów na potrzeby testów oprogramowania i JST	2018-09-29	Zrealizowane
	20	Testy integracyjne SRP	2018-11-23	Zrealizowane
	21	Testy integracyjne SIE (Systemu Identyfikacji Elektronicznej)	2019-01-08	Zrealizowane
	22	Testy integracyjne -podpis dla e-dowodu w systemie PZ	2018-11-23	Zrealizowane
	23	Testy integracyjne usług na portalu obywatel.gov.pl w ramach projektu e-dowód	2018-11-06	Zrealizowane
	24	Testy akceptacyjne SRP	2018-12-17	Zrealizowane
	25	Testy akceptacyjne SIE (Systemu Identyfikacji Elektronicznej)	2019-01-21	Zrealizowane
	26	Testy akceptacyjne - podpis dla e-dowodu w systemie PZ	2018-12-13	Zrealizowane
	27	Testy akceptacyjne usług na portalu obywatel.gov.pl w ramach projektu e-dowód	2019-01-31	Zrealizowane
	28	Zakończenie szkoleń e-learningowych dla urzędników	2019-02-15	Zrealizowane
	29	Ukończenie instrukcji dla urzędnika (ścieżka podstawowa i alternatywna)	2018-09-24	Zrealizowane
	30	Promocja i edukacja obywateli	2019-03-31	Zrealizowane <i>Promocja e-dowodu – główne działania zrealizowane w terminie okotowdrożeniowym. Edukacja - zadanie ciągłe; w trakcie realizacji.</i>
	31	Budowa i modernizacja środowisk produkcyjnych	2018-12-18	Zrealizowane
	32	Opracowanie merytorycznej koncepcji projektu ustawy	2018-03-15	Zrealizowane
	33	Opracowanie projektu ustawy, w tym	2018-04-17	Zrealizowane

		uzgodnienia wewnętrzne		
		34 Przyjęcie projektu nowelizacji ustawy przez Radę Ministrów	2018-07-11	Zrealizowane
		35 Przyjęcie nowelizacji ustawy	2018-12-24	Zrealizowane <i>Ustawa z 6 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych oraz niektórych innych ustaw została opublikowana w Dzienniku Ustaw 11 stycznia 2019 r. poz. 60.)</i>
		36 Opracowanie i przepracowanie rozporządzeń wykonawczych do ustawy o dowodach osobistych	2019-01-30	Zrealizowane <i>Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 stycznia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich utraty, uszkodzenia, unieważnienia i zwrotu – ogłoszone 6 lutego 2019 r. Dz.U. 2019 poz. 224</i> <i>Rozporządzenie z dnia 26 lutego 2019 r. w sprawie warstwy elektronicznej dowodu osobistego – ogłoszone 1 marca 2019 r. Dz.U. 2019 poz. 400</i>
		37 Wdrożenie produkcyjne	2019-02-28 - 2019-03-04	Zrealizowane
		38 Rozpoczęcie wydawania obywatelom e-dowodu	2019-03-04	Zrealizowane
		39 Zintegrowanie KSM w e-dowodzie 1.0	2017-12-01	Wyjęte z zakresu projektu <i>Zgodnie z przyjętą koncepcją rządową: „Wdrożenie e-Dowodu i KSM będzie realizowane jako osobne projekty.”</i>
		40 Potwierdzenie obecności e-dowodem 1.0 w placówkach Ministerstwa Zdrowia	2019-03-04	Zrealizowane <i>e-dowód 1.0 umożliwia potwierdzenie obecności obywatela w placówce Ministerstwa Zdrowia (np. przychodni). Na chwilę obecną brak infrastruktury po stronie MZ do użycia/zastosowania funkcjonalności e-dowodu 1.0.</i>
6.	E-usługi dla obywateli i przedsiębiorców	<i>Wykorzystana została istniejąca infrastruktura Systemu Rejestrów Państwowych (aplikacji Źródło i rejestru dowodów osobistych (RDO)), która po modyfikacjach obsługuje wnioski o wydanie dowodu i przechowuje informacje o dowodzie z warstwą elektroniczną.</i>		

		<p><i>Dodatkowo nowo utworzony System Zarządzania Kartą został zintegrowany z SPD (System Personalizacji Dokumentów). System Zarządzania Kartą komunikuje się bezpośrednio z RDO i aplikacją Źródło, tak aby urzędnik miał jeden spójny interfejs użytkownika.</i></p> <p><i>Wykorzystane zostały istniejące kanały uwierzytelnienia obywatela (w szczególności ePUAP, Obywatel.gov.pl), na których zostały uruchomione usługi pozwalające na zgłaszanie utraty dokumentu.</i></p> <p><i>e-dowód jest też zintegrowany z wdrożonym Węzłem Krajowym (WK) Krajowego Schematu Identyfikacji Elektronicznej. Dzięki temu portale usługowe – przede wszystkim działający portal gov.pl, ale i pozostałe (epuap.gov.pl, empatia.mpips.gov.pl, PUE ZUS, Portal Pacjenta, itd.) – mogą korzystać z możliwości uwierzytelniania i podpisywania (off-line) e-dowodem.</i></p> <p><i>Są to m.in. usługi:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Dokumenty i dane osobowe <i>Wymiana Dowodu osobistego, paszportu, prawa jazdy. Zmiana i dostęp do danych osobowych.</i> • Kierowcy i pojazdy <i>Punkty karne, prawo jazdy, rejestracja i wyrejestrowanie pojazdu</i> • Wyjazd za granicę <i>EKUZ, paszport, paszport dla dziecka, zgłoszenie wyjazdu i powrotu</i> • Małżeństwo <i>Ślub cywilny i wyznaniowy, akt małżeństwa, zmiana nazwiska</i> • Dzieci <i>Narodziny, przedszkole, Karta Dużej Rodziny, ulgi i zasiłki</i> • Edukacja <i>Szkoła, studia, zaświadczenia, dofinansowanie do podręczników</i> • Zgon <i>Zasiłek pogrzebowy, akt zgonu, zgłoszenie zgonu</i> • Zaświadczenia i odpisy <i>Zaświadczenie o niekaralności, księgi wieczyste, odpis aktu urodzenia i inne</i> • Nieruchomości i środowisko <i>Budowa domu, Mieszkanie dla Młodych, wycinka drzew, prace geodezyjne i kartograficzne</i> • Zasiłki i pomoc finansowa <i>Urlop rodzicielski, dofinansowanie, ulga, zasiłek ZUS</i> • Ochrona zdrowia i ubezpieczenia społeczne <i>Emerytury, renty, świadczenia rehabilitacyjne oraz inne usługi ZUS i NFZ</i> • Meldunek <i>Meldunek tymczasowy, meldunek stały, zameldowanie cudzoziemca</i> • Praca i biznes <i>Działalność gospodarcza, podatki, prawa konsumenta, zasiłek</i> • Podatki
--	--	--

		<p><i>Interpretacje podatkowe, ulga podatkowa, formularze i zaświadczenia</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bezpieczeństwo <i>Policja, zgłoszenie przestępstwa, Wojsko Polskie, służba wojskowa</i>
7.	Postęp w realizacji strategicznych celów Państwa	<p><i>Po wdrożeniu e-dowodu, zostało złożone rozliczenie do Komisji Europejskiej pt. „Zestawienie elementów decyzji KE z dnia 7 czerwca 2010 r. dotyczące dużego projektu pl.ID-polska ID karta (CCI 2008PL161PR001) ze szczegółowymi informacjami nt. osiągnięcia i wdrożenia poszczególnych produktów projektu”. Wdrożenie e-dowodów oraz złożenie rozliczenia do KE 10 marca 2019 r. pozwoliło uniknąć zobowiązania zwrotu do KE środków w wysokości 148 mln złotych.</i></p> <p><i>Obecnie w ramach stabilizacji po implementacji projektu prowadzone są prace optymalizacyjne mające na celu poprawę wydajności poszczególnych komponentów (m.in. skracanie czasu obsługi obywateli i e-wniośków).</i></p> <p><i>Wdrożenie dowodu osobistego z warstwą elektroniczną przypieczętowało ustanowienie Krajowego schematu identyfikacji elektronicznej, w ramach którego następuje wykorzystywanie systemów identyfikacji elektronicznej (w skrócie "eID") zarówno z sektora publicznego a w niedalekiej przyszłości prywatnego (np. bankowego, telekomunikacyjnego) w usługach publicznych. System identyfikacji elektronicznej zgodnie z Rozporządzeniem (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym (eIDAS) będzie podlegał notyfikacji.</i></p> <p><i>Projekt e-dowodu wpisuje się tym samym w realizację jednego z kluczowych zadań wskazanych w Programie Zintegrowanej Informatyzacji Państwa (PZIP).</i></p>
8.	Ryzyka i problemy	<p><i>Ze względu na brak centralnego systemu do zarządzania konfiguracją stacji roboczych w urzędach - największym ryzykiem była możliwość błędnej instalacji oprogramowania obsługującego e-dowód przez Lokalnych Administratorów Systemów. Zadaniem minimalizującym to ryzyko było zebranie szczegółowych raportów konfiguracji z wszystkich stacji roboczych przy użyciu systemów teleinformatycznych w postaci „rzutu konfiguracji”. Na tej podstawie niezwłocznie został podjęty plan naprawczy dla poszczególnych stacji roboczych, który pozwolił rozwiązać praktycznie wszystkie potencjalne usterki jeszcze przed rozpoczęciem wydawania e-dowodów.</i></p> <p><i>Od początku projektu liczone się z początkowo niską używalnością warstwy elektronicznej e-dowodu z powodu braku natywnej aplikacji mobilnej, przez co użytkownik jest zmuszony do zakupu czytnika RFID i korzystania z e-dowodu za pomocą aplikacji desktopowej. Decyzją Komitetu Sterującego projektu utworzenie i udostępnienie aplikacji zostało przesunięte do etapu stabilizacji projektu (IV kw. 2019). Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa, na zlecenie Ministerstwa Cyfryzacji, przy współpracy z MSWiA i PWPW S.A. (pracującymi nad przygotowaniem SDK dla rozwiązań mobilnych) pracuje nad przygotowaniem aplikacji na urządzenia mobilne, co powinno znacząco podnieść promocję e-dowodów, a przede wszystkim poziom używalności wśród obywateli.</i></p>
9.	Uzyskane korzyści	<p><i>Przy niezmiennych dotychczasowych funkcjach dowodu osobistego – nadal potwierdza tożsamość i obywatelstwo oraz uprawnienia do przekraczania granic niektórych państw, które uznają go za dokument podróży, e-dowód jest bezpiecznym narzędziem, które umożliwia:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>uwierzelnianie się w systemach i e-usługach administracji publicznej (certyfikat identyfikacji i uwierzelnienia)</i> • <i>podpisywanie dokumentów elektronicznych (certyfikat podpisu osobistego)</i>

		<ul style="list-style-type: none"> • korzystanie z automatycznych bramek granicznych (np. na lotniskach) (aplikacja ICAO) • środek do podpisywania dokumentów podpisem kwalifikowanym umieszczonym w e-dowodzie (po zakupieniu takiej usługi u dostawcy usług zaufania) • komunikację ze służbą zdrowia (certyfikat obecności) • komunikację z podmiotami komercyjnymi <p>Nowy dowód tożsamości z warstwą elektroniczną jest zgodny z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A32014R0910</p> <p>oraz krajowym ustawodawstwem, które zostało odpowiednio zmienione:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ustawa z dnia 6 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych oraz niektórych innych ustaw http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000060 2. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 stycznia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wzoru dowodu osobistego oraz sposobu i trybu postępowania w sprawach wydawania dowodów osobistych, ich utraty, uszkodzenia, unieważnienia i zwrotu http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000224 3. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 lutego 2019 r. w sprawie warstwy elektronicznej dowodu osobistego http://dziennikustaw.gov.pl/du/2019/400/1
10.	E-usługi i rejestry z jakimi zintegrował się wytworzony system w ramach realizacji projektu	<p>W wyniku Programu pl.ID, którego kontynuacją jest projekt e-dowód, zmodyfikowano procesy wprowadzania danych do rejestrów, a także zmodernizowano systemy pod kątem ich obsługi. Chodzi przede wszystkim o System Rejestrów Państwowych (SRP), który zintegrował kluczowe dla funkcjonowania państwa rejestry gromadzące dane o obywatelach i dowodach osobistych oraz nowy rejestr stanu cywilnego.</p> <p>W ramach cyt. wyżej przedsięwzięcia rozwinięte zostały mechanizmy wymiany informacji pomiędzy rejestrami referencyjnymi a ich architekturą, co umożliwia efektywną komunikację bezpieczeństwo przepływu danych, a także uniezależnienie usług od miejsca zameldowania (np. wydanie dowodu osobistego, uzyskanie odpisu aktu stanu cywilnego w dowolnej gminie).</p> <p>Zintegrowanie w ramach wcześniejszych działań projektowych niżej wymienionych komponentów i aplikacji w jeden spójny system gwarantuje obecnie sprawne wsparcie najważniejszych procesów biznesowych związanych z obsługą obywateli i przedsiębiorców:</p> <ul style="list-style-type: none"> • PESEL – Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności, • RDO – Rejestr Dowodów Osobistych, • RSC - Rejestr Stanu Cywilnego (Baza Usług Stanu Cywilnego)), • SOP - System Odnaczeń Państwowych, • CRS – Centralny Rejestr Sprzeciwów, • Aplikacja ŻRÓDŁO – aplikacja dostępowa do SRP

		<ul style="list-style-type: none"> • SIE - System Identyfikacji Elektronicznej • WK – Węzeł Krajowy (wraz z Profilem Zaufanym) • SPD – System Personalizacji Dokumentów • SZK – System Zarządzania Kartą • PKI – Public Key Infrastructure – Infrastruktura Klucza Publicznego
11.	Zapewnienie utrzymania projektu (w okresie trwałości)	<p><i>Trwałość – po zakończeniu projektu infrastruktura teleinformatyczna w gminach wchodzi w okres 5-cio letniej trwałości.</i></p> <p><i>Zakończenie procesu wymiany dowodów osobistych, związane z przyjętym naturalnym cyklem wymiany (wszystkich blankietów Dowodów Osobistych na nowe), zostało przewidziane na rok 2029.</i></p>
12.	Doświadczenia związane z realizacją projektu	<p><i>Projekt został wdrożony zgodnie z założonym harmonogramem zakończenia projektu i jego rozliczenia z Komisją Europejską. Poniżej znajduje się jednak kilka punktów, które warto wymienić i podzielić się nimi w ramach wymiany doświadczeń w zarządzaniu projektami.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Realizacja zaawansowanych projektów informatycznych w połączeniu z nośnikami danych wiąże się z dużą presją bezpieczeństwa danych, które jest podstawą zaufania do usług państwowych. Dlatego projekt e-dowodu wymagał zaangażowania dużego zespołu oraz bardzo szczegółowych i czasochłonnych testów.</i> • <i>Projekt e-dowodu ze względu na swoją wielowymiarowość wymagał ogromnego zaangażowania kilku ministerstw, co miało przełożenie na szybkość podejmowanych decyzji biznesowych dotyczących poszczególnych etapów projektu, jak również samej koncepcji produktu.</i> • <i>Najistotniejszym punktem z perspektywy sukcesu i spójności wdrażanego rozwiązania jest zachowanie niskiej fluktuacji kadr w zespole projektowym i wdrażającym. Niestety nie był to łatwy punkt do realizacji podczas wykonywanych prac, co skutkowało dodatkowym obciążeniem pracowników do wdrażania nowych osób, jednak zawsze warto nad nim pracować, aby rotacja odbywała się na najniższym możliwym poziomie.</i> • <i>W ramach dzielenia się doświadczeniem: warto wdrożyć każdorazową informację dla Kierownika Projektu w ścieżce akceptacji wgrywanych poprawek. Dotyczy to przede wszystkim okresu ok 1-1,5 miesiąca przed samym wdrożeniem. Dzięki takiemu działaniu można uniknąć późnych zmian integracyjnych w implementowanych komponentach systemów.</i> • <i>W przypadku realizacji projektów prowadzonych przez administrację rządową i wytwarzającą produkty, z których na co dzień korzystać będą pracownicy samorządowego warto włączać ich w testy tych produktów, aby w momencie uruchomienia produkcyjnego proces wdrażania do nowych rozwiązań był jak najmniej kłopotliwy. Testy e-dowodu wykonywane były w 42 organach gmin i jednym wirtualnym urzędzie, przy udziale urzędników na co dzień wydających dowody osobiste co pozwoliło z jednej strony na wyeliminowanie pojawiających się błędów a po wdrożeniu produkcyjnym płynną obsługę obywateli.</i>